

УДК 338.43:316.422

Ю. Є. Кирилов,

д. е. н., професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування,
ДВНЗ "Херсонський державний аграрний університет", м. Херсон

ORCID ID: 0000-0001-5061-2644

В. Г. Грановська,

д. е. н., доцент, доцент кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу,
ДВНЗ "Херсонський державний аграрний університет", м. Херсон

ORCID ID: 0000-0003-0348-9692

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.24.3

ІНВЕСТИЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК БАЗИС ФОРМУВАННЯ ЇХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Yu. Kyrylov,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department
of Public Management and Administration, Kherson State Agrarian University, Kherson

V. Hranovska,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor

of the Department of Hotel-Restaurant and Tourism Business, Kherson State Agrarian University, Kherson

INVESTMENT ENVIRONMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES FUNCTIONING AS A BASIS FOR THEIR COMPETITIVENESS FORMATION

Визначено роль та напрями впливу інвестиційного середовища функціонування аграрних підприємств, проаналізовано пріоритети у розподілі інвестицій та встановлено залежність між інноваційною активністю, інтенсивністю та обсягами інвестицій, що залучає підприємство. Доведено необхідність трансформації системи управління аграрними підприємствами на основі удосконалення методів стратегічного планування та із врахуванням сили впливу факторів середовища функціонування. Визначено роль інвестицій в аграрну сферу як чинника структурної перебудови економіки підприємств, стабілізатора фінансово-економічного стану та фактора формування інноваційного потенціалу і конкурентних переваг суб'єкта господарювання. Напрямами інвестування доцільними визнано експортоорієнтовані та наукомісткі галузі що дозволить підвищити рівень конкурентоспроможності й зміцнити конкурентні позиції на світовому ринку. На державному рівні варто створити умови, за яких регіон мав би реальний доступ до інвестиційних ресурсів і мав змогу на конкурсних засадах пропонувати реальні проекти ефективного використання. Доведено, що пріоритетним є створення привабливих умов інноваційного інвестування, а саме: — розвиток правових основ інвестиційної та інноваційної діяльності підприємств з метою створення ефективного правового механізму гарантій захисту інвестицій, стабілізації та розвитку економічних процесів, сприяння розвитку банківської системи через широке залучення іноземного капіталу, застосування сучасних банківських технологій та інструментів для забезпечення якості банківських послуг та спрямування банківського капіталу до інноваційного інвестування, — сприяння розвитку інноваційної та інвестиційної інфраструктури (фондових, товарних та аграрних бірж, депозитаріїв, інститутів спільного інвестування, інноваційних та інвестиційних фондів, технопарків, бізнес-інкубаторів, страхових компаній, науково-консультаційних центрів), реформа податкової системи та поетапне зниження податкового навантаження, державна фінансова підтримка інноваційних проектів, що пройшли відбір за встановленими критеріями. Здійснено узагальнення теоретичних підходів, систематизовано та сформовано сучасну парадигму інвестиційного середовища аграрних підприємств та запропоновано формування раціональних моделей залучення та розподілу інвестицій в аграрний сектор.

The role and directions of influence of the investment environment of functioning of agrarian enterprises are determined, the priorities in the distribution of investments are analyzed and the relationship between innovative activity, intensity and volume of investments attracting the enterprise is established. The necessity of transformation of the management system of agricultural enterprises on the basis of improvement of methods of strategic planning and taking into account the force of influence of factors of the functioning environment is proved. The role of investments in agrarian sphere as a factor of structural restructuring of enterprise economy, stabilizer of financial and economic status and factor of formation of innovative potential and competitive advantages of the economic entity is determined. Export-oriented and knowledge-intensive industries have been recognized as investment destinations, which will help to increase the level of competitiveness and strengthen competitive positions in the world market. At the state level, it is necessary to create conditions under which the region would have real access to investment resources and be able to submit on a competitive basis real projects of effective use. It is proved that the priority is to create attractive conditions for innovative investment, namely, development of the legal bases for investment and innovation activity of enterprises with the aim of creating an effective legal mechanism for safeguarding investment, stabilization and development of economic processes, promoting the development of the banking system through the wide involvement of foreign capital application of modern banking technologies and tools for ensuring the quality of banking services and directing banking capital to innovation other investment, promoting the development of innovation and investment infrastructure (stock, commodity and agricultural exchanges, depositories, joint venture, innovation and investment funds, technoparks, business incubators, insurance companies, scientific and advisory centers), tax system reform and taxation reduction of tax burden, state financial support for innovative projects that have been selected according to the established criteria.

The theoretical approaches are generalized, the modern paradigm of agrarian enterprises' investment environment is systematized and formed, and rational models of attraction and distribution of investments in the agrarian sector are proposed.

Ключові слова: аграрні підприємства, інвестиції, інвестиційне середовище, управління підприємствами, система управління, конкурентоспроможність.

Key words: agricultural enterprises, investment, investment environment, enterprise management, management system, competitiveness.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Середовище функціонування аграрних підприємств характеризується його суттєвими системними змінами і структурними зрушеннями: значна капіталізація та концентрація виробництва, стрімкий вихід аграрних підприємств на світовий ринок, модернізація техніки та технологій, зниження природної продуктивності земель, висока енерго- та ресурсоємність виробничих процесів, застарілість методів та системи управління, недостатня диверсифікація видів діяльності. До основних чинників, які стримують конкурентоспроможний розвиток аграрних підприємств, віднесено існуючі диспропорції у виробництві продукції рослинництва та тваринництва, зростання собівартості продукції аграрних підприємств, коливання рівня рентабельності (від 9,3 до 30,5 %). На зниження конкурентоспроможності впливає нерівномірність розвитку різних форм господарювання пу разі послаблення позицій малих форм господарювання (так кооперативні утворення в країнах Європи займають до 90,0 % ємності ринку проти 23,0 % (2069 оd) в Україні),

які є найбільш вразливими в умовах зростання цін на засоби виробництва та у разі падіння рівня доходів вітчизняних споживачів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

На сьогодні цікавість наукової спільноти викликає реалізація механізмів управління аграрними підприємствами, що враховують інтенсивність впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, зокрема, інвестиційного забезпечення, стратегій формування та підвищення конкурентоспроможності. Ці питання знайшли відображення у роботах таких провідних українських науковців-економістів в аграрній сфері: В. Білошапки, О. Величка, І. Вініченка, О. Гудзинського, Н. Демчук, О. Єрмакова, А. Катан, Ю. Кирилова, Ю. Лупенка, М. Маліка, О. Скидана, О. Чернеги та багатьох інших учених.

МЕТА СТАТТІ

Метою дослідження є формування сучасної парадигми інвестиційного середовища аграр-

них підприємств для оцінки їх конкурентоспроможності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Основними тенденціями в управлінні аграрними підприємствами на сьогодні є формування умов зростання темпів виробництва, його розширення та диверсифікації, які зумовлюють збільшення економічних та господарських ризиків. Що вимагає удосконалення системи управління підприємством та методів стратегічного планування, врахування факторів середовища функціонування. Конкурентоспроможний розвиток аграрних підприємств на макрота мезорівні забезпечують такі економічні регулятори: податкова, цінова, кредитна, інвестиційно-інноваційна політика, політика державної підтримки, які формують до 70 % чинників конкурентного середовища. Також заострення конкурентної боротьби, трансформація її методів та видів, необхідність інноваційних трансформацій спонукають агроформування до нарощування їхнього інвестиційного забезпечення.

Інвестиції варто залучати у всі сфери виробництва, але залежно від рівня їх інноваційного потенціалу та конкурентоспроможності їхній обсяг та спрямування можуть бути різними. Так, для аграрної сфери із низьким рівнем інноваційного потенціалу та конкурентоспроможності інвестиції варто спрямовувати на структурну перебудову економіки підприємств, що дасть змогу стабілізувати фінансово-економічний стан та відповідно сформувані інноваційний потенціал і конкурентні переваги суб'єкта господарювання. Для аграрної сфери економіки із середнім рівнем інноваційного потенціалу та конкурентоспроможності слід інвестувати види економічної діяльності, які дозволять у найстисліший термін створити інноваційний продукт та забезпечити конкурентоспроможність підприємства. Для аграрної сфери економіки із високим рівнем інноваційного потенціалу та конкурентоспроможності інвестиції варто спрямовувати в експортоорієнтовані та наукомісткі галузі задля підвищення рівня конкурентоспроможності й завоювання конкурентних переваг на світових ринках. Тому на державному рівні варто створити умови, за яких регіон мав би реальний доступ до інвестиційних ресурсів і мав змогу на конкурсних засадах пропонувати реальні проекти ефективного використання й розвитку інноваційного потенціалу аграрних підприємств.

Протягом 2018 р. в економіку України надійшло 2,5 млрд доларів США прямих інозем-

них інвестицій, третину з як вкладено у виробничі підприємства, трохи менше третини — в установи фінансової та страхової сфери, з них 500,1 млн доларів США — у сільське господарство. За загального зростання вхідних інвестиційних потоків на 8 % проти попереднього року, обсяги інвестування в діяльність аграрних підприємств та розвиток підприємств аграрного сектору зменшився проти показників 2016 року на 25,3 %. До десяти основних країн-інвесторів України, на які припадає 83% загального обсягу прямих інвестицій, увійшли Кіпр (19,5%), Нідерланди (16,6 %), Росія (27,8%), Австрія (5,7 %), Велика Британія (4,0 %), Франція (4,8 %). Загалом капітальні інвестиції не лише визначають розвиток матеріально-технічної бази господарств, але і є суттєвим фактором забезпечення конкурентних переваг сільськогосподарського виробництва як на внутрішньому, так і зовнішніх ринках світу в середньо- і довгостроковій перспективі. Лідерами за темпами освоєння агроінвестицій в останні роки є Волинська (310,4%), Запорізька (251,8%), Херсонська (233,9%), Івано-Франківська (225,2%), Миколаївська (211,7%) і Одеська (206,7%) області, де зазначений показник більш ніж удвічі перевищував середнє його значення в країні [10].

За даними НБУ, на сільське господарство припадає лише 7 % кредитного портфеля банківської системи. І лише 5—6 % капітальних інвестицій в АПК сформовані за рахунок банківських кредитів. Низька інвестиційна привабливість вітчизняних сільськогосподарських підприємств, значною мірою пов'язані із фінансовими аспектами діяльності виробників, залежними від ринкової та конкурентної ситуації [9; 8]. До ключових проблем низького рівня інвестиційної привабливості агроформувань слід відносити їх низьку адаптивність до мінливих змін, недостатню інноваційну активність, структурні недосконалості та незабезпечення еквівалентності обміну. Нинішня ситуація призвела до того, що сільське господарство втрачає активи швидшими темпами, ніж відбувається його відтворення [7]. Формування і використання інвестованого капіталу в аграрних підприємствах має певні особливості. Новостворений тип аграрного підприємництва заснований на капіталі минулих періодів, тобто техніко-технологічна оснащеність виробництва збереглася практично на рівні 90-х років минулого століття. Причинами можна назвати зменшення частки валової доданої вартості сільського господарства у загальному її обсязі, по економіці України і різкі коливання індексу

цін реалізації продукції аграрними підприємствами [1].

Інвестиційне середовище функціонування аграрних підприємств характеризується зрушенням фінансової бази розвитку сільськогосподарського виробництва. Розглядається ймовірним зменшення джерел формування власних фінансових ресурсів сільськогосподарських товаровиробників через несприятливу цінову кон'юнктуру на основні види споживаних мінеральних добрив, матеріально-технічної продукції, засобів захисту рослин і стримування росту цін на агропродовольчу продукцію. За умови відновлення дії державної цільової програми фінансової підтримки через механізм здешевлення кредитів сільськогосподарське виробництво може додатково залучити близько 10 млрд грн кредитних ресурсів, вартість яких зменшиться на 3—4 відсоткових пункти [5]. Для підвищення обсягів та ефективності фінансово-кредитного забезпечення сільськогосподарства необхідно: сформувати систему фінансово-кредитного обслуговування сільськогосподарських товаровиробників, розширити її інфраструктурні складові; відновити дію державних програм підтримки кредитування сільськогосподарських виробників; удосконалити систему мікрокредитування, передусім — для малого бізнесу; розширити систему страхового захисту кредитного забезпечення [6].

Мінімізації ризиків втрати частини доходів сприяє застосування аграріями інструментів страхового захисту сільськогосподарської діяльності. Однак через відсутність якісної системи агрострахування та державної підтримки можливе погіршення динаміки ринку страхових послуг: кількість договорів страхування зменшиться на 11 %, сума зібраних премій — на 12—13 %, рівень виплат становитиме на рівні 8—9 %. Ринок сільськогосподарського страхування охопить лише близько 5 % суб'єктів господарювання аграрної сфери. Для збереження позитивних тенденцій розвитку сільськогосподарського страхування та покращення страхового захисту сільськогосподарських товаровиробників згідно з Дорожньою картою реформування сільськогосподарського страхування необхідно: сформувати якісну систему страхового захисту сільськогосподарських товаровиробників із розширенням її інституційних складових; відновити дію державної програми часткової компенсації страхових премій для сільськогосподарських виробників; переглянути вимоги щодо вступу страховиків до профільних асоціацій; запровадити андеррайтинг,

врегулювати збитки і перестраховання по всіх стандартних програмах з державною підтримкою; покращити гарантійний механізм виконання страховиками зобов'язань перед сільськогосподарськими товаровиробниками [4].

Пріоритетним на сьогодні є створення привабливих умов інноваційного інвестування, а саме: розвиток правових основ інвестиційної та інноваційної діяльності підприємств з метою створення ефективного правового механізму гарантій захисту інвестицій, стабілізації та розвитку економічних процесів, сприяння розвитку банківської системи через широке залучення іноземного капіталу, застосування сучасних банківських технологій та інструментів для забезпечення якості банківських послуг та спрямування банківського капіталу до інноваційного інвестування, сприяння розвитку інноваційної та інвестиційної інфраструктури (фондових, товарних та аграрних бірж, депозитаріїв, інститутів спільного інвестування, інноваційних та інвестиційних фондів, технопарків, бізнес-інкубаторів, страхових компаній, науково-консультаційних центрів), реформа податкової системи та поетапне зниження податкового навантаження, державна фінансова підтримка інноваційних проектів, що пройшли відбір за встановленими критеріями.

Надходження інвестицій у аграрний сектор економіки України залежить від інвестиційного середовища, на формування якого впливають такі фактори: відповідність рівня розвитку галузей в агропромисловому комплексі, наявність власних ресурсів, державні пільги для інвесторів, страхування ризиків, технічний рівень організації виробництва тощо. Для ефективного розвитку агровиробництва необхідне формування як активно функціонуючого фінансового ринку, так і інтегрованої системи взаємозв'язків з міжнародними фінансовими потоками, підвищення рівня інвестиційної забезпеченості аграрних підприємств для досягнення конкурентних переваг вищого рівня та забезпечення конкурентоспроможного розвитку [2].

Інвестиції в різні сегменти продовольчого ланцюга, у контрактні схеми з сільгоспвиробниками різного розміру здатні забезпечити інвесторам гарантовані поставки сільськогосподарської продукції та прибутки. Основними мотиваторами агроінвестицій є: бажання доступу до найкращих ділянок землі, підвищення капіталізації, диверсифікація інвестиційного портфелю за рахунок вкладень в аграрний сектор за зниження віддачі від інших секторів

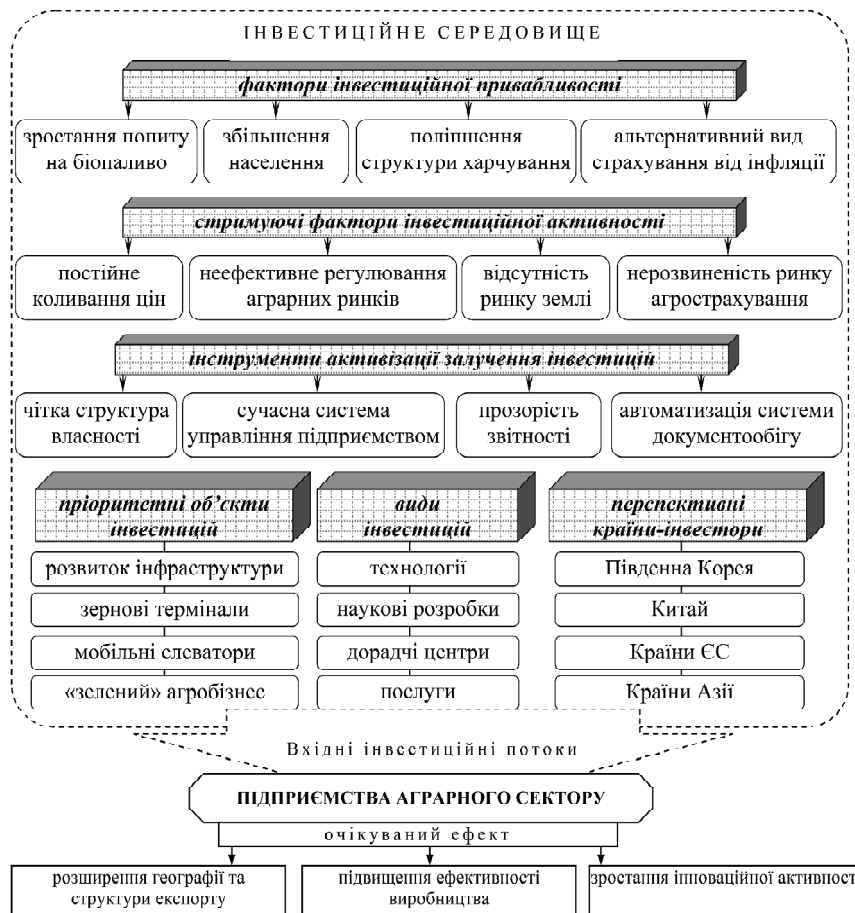

Рис. 1. Сучасна парадигма інвестиційного середовища аграрних підприємств

тощо. Водночас важливою є роль держави в регулюванні відносин у інвестиційному середовищі, яке характеризується нерівністю доступу аграрних підприємств до ринків, кредитних ресурсів, інновацій та технологій (рис. 1).

Доцільним є формування й розвиток раціональних моделей залучення та розподілу інвестицій в аграрний сектор. За умови створення ринку землі доцільним є інвестування у придбання сільгоспугідь, виробничих засобів та інфраструктуру, що здійснюють місцеві агроформування та населення; кооперативи та інші інвестори вкладають кошти в об'єкти зі зберігання, переробки і реалізації продукції; державні інвестиції спрямовуються в сільську інфраструктуру, розвиток системи поширення знань та освіти, консультування. Доцільним є дотримання в даній моделі пропозицій ФАО: 25% інвестиційного ресурсу має спрямовуватись у рослинництво, 13% — у тваринництво, 62% — сільську й оптову ринкову інфраструктуру, первинну переробку. Ця модель має реалізовуватись на принципах відповідального інвестування в сільське господарство: визнання приватної власності на землю та матеріаль-

но-технічні ресурси; вдосконалення земельних відносин; побудова на цій платформі ринкового економічного механізму господарювання з пріоритетами розбудови підприємницької діяльності з розробкою інвестиційно-інноваційних проектів, що передбачають соціальну відповідальність, збільшення кількості робочих місць, належної організації праці й управління, екологізації виробництва, підвищення добробуту населення країни.

ВИСНОВКИ

Інвестиційні стратегії повинні створювати місця інклюзивного зростання, а збалансований розвиток повинен бути в центрі зусиль на залучення і використання інвестицій. Розроблювальні інвестиційні стратегії у сільському господарстві мають бути націлені на вирішення конкретних стратегічних завдань інвестиційної політики в аграрних підприємствах. Це дасть змогу досягти необхідного симбіозу між різними векторами економічного зростання аграрних підприємств, збалансувати складові забезпечення конкурентоспроможного розвитку агроформувань

та посилити їхню фінансову стійкість. Загалом капітальні інвестиції не лише визначають розвиток матеріально-технічної бази господарств, але і є суттєвим фактором забезпечення конкурентних переваг сільськогосподарського виробництва як на внутрішньому, так і зовнішніх ринках в середньо- і довгостроковій перспективі.

Література:

1. Агробізнес України [Електронний ресурс] // Інфографічний довідник. — Режим доступу: http://agrex.gov.ua/wpcontent/uploads/Infografika_silskogogospodarstvaUkrainividBakerTillytaLatifundist.pdf
2. Бабенко А.Г. Інвестиційна діяльність сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/knp/
3. Кирилов Ю.Є. Концептуальні засади конкурентоспроможного розвитку аграрного сектору економіки України в умовах глобалізації / Ю.Є. Кирилов — Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. — 420 с.
4. Лупенко Ю.О. Розвиток аграрного сектору економіки України: прогнози та перспективи // Науковий вісник Мукачівського державного університету. — 2015. — № 2. — С. 30—34.
5. Лупенко Ю.О., Саблук П.Т., Месель-Веселяк В.Я., Федоров М.М. Результати і проблеми реформування сільського господарства України Економіка АПК. — 2014. — № 7. — С. 26—38.
6. Мельник Ю.Ф. Актуальні проблеми аграрної реформи в Україні в умовах системної кризи світової економіки / За ред. І.Г. Кириленка. — К., 2009. — 135 с.
7. Павлова В.А., Кузьменко О.В., Гончар Л.А. Стратегічне управління ресурсним потенціалом: концепція, механізм, стратегія: монографія. — Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2014. — 152 с.
8. Павловська Л.Д., Ходаківський В.М. Інвестиційне забезпечення економічного розвитку сільськогосподарських підприємств. — Житомир: Вид-во "Полісся", 2015. — 236 с.
9. Сергєєва О.Р. Інвестиційний клімат в Україні: реалії та перспективи Соціально-економічні проблеми і держава: Електронне наукове фахове видання. — ТОВ "СтереоАрт" м. Тернопіль. — Вип. 2 (13). — 2015. — С. 254—261.
10. Статистичний щорічник України за 2018 рік Державна служба статистики України. — Київ 2019. — 482 с.

References:

1. Ahrobiznes Ukrainy (2019), "Agribusiness of Ukraine", available at: <http://agrex.gov.ua/wpcontent/uploads/InfografikasilskogogospodarstvaUkrainividBakerTillytaLatifundist.pdf> (Accessed 10 Nov 2019).
2. Babenko, A.H. (2011), "Investment activity of agricultural enterprises", available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/knp/ (Accessed 10 Nov 2019).
3. Kyrylov, Yu.Ye. (2015), Kontseptual'ni zasady konkurentospromozhnoho rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy v umovakh hlobalizatsii [Conceptual foundations of competitive development of the agrarian sector of the Ukrainian economy in the context of globalization], OLDI-PLYuS, Kherson, Ukraine.
4. Lupenko, Yu.O. (2015), "Development of the agrarian sector of the Ukrainian economy: forecasts and prospects", Naukovyj visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu, vol. 2, pp. 30—34.
5. Lupenko, Yu.O. Sabluk, P.T. Mesel'-Veseliak, V.Ya. and Fedorov, M.M. (2014), "Results and problems of reforming Ukrainian agriculture", Ekonomika APK, vol. 7, pp. 26—38.
6. Mel'nyk, Yu.F. (2009), Aktual'ni problemy ahrarnoi reformy v Ukraini v umovakh systemnoi kryzy svitovoi ekonomiky [Actual problems of agrarian reform in Ukraine in the conditions of systemic crisis of the world economy], Kyiv, Ukraine.
7. Pavlova, V.A. Kuz'menko, O.V. and Honchar, L.A. (2014), Stratehichne upravlinnia resursnym potentsialom: kontseptsiia, mekhanizm, stratehiia [Strategic management of resource potential: concept, mechanism, strategy], Dnipropetrovs'kyj universytet imeni Al'freda Nobelia, Dnipropetrovs'k, Ukraine.
8. Pavlovs'ka. L.D. and Khodakivs'kyj. V.M. (2015), Investytsijne zabezpechennia ekonomichnoho rozvytku sil's'kohospodars'kykh pidpriemstv [Investment support for economic development of agricultural enterprises], Vyd-vo "Polissia", Zhytomyr, Ukraine.
9. Serhieieva, O.R. (2015), "Investment climate in Ukraine: realities and prospects", Sotsial'no ekonomichni problemy i derzhava, vol. 2 (13), pp. 254—261.
10. State Statistics Service of Ukraine (2019), Statystychnyj schorichnyk Ukrainy za 2018 rik [Statistical Yearbook of Ukraine for 2018], Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2019 р.